

תרומת החינוך בצה"ל לחברה הישראלית
יו"ר המושב: מ. אסולין
צה"ל

המושב יעסוק בלמידה שלנו לגבי העשייה שלנו אל מול אוכלוסיות ייחודיות, תרומתה של הפעילות שלנו להשתלבותן במהלך השירות הצבאי ולאחר השחרור מצה"ל, והאתגרים שעוד עומדים לפתחנו. המושב יכלול את הנושאים הבאים:

1. השלמת ההשכלה בצה"ל
2. השתלבות חיילי מקא"ם בצה"ל ובחברה הישראלית
3. השתלבות יוצאי אתיופיה בצה"ל
4. "קולות מהשטח": פאנל חיילים/ בוגרים באחד מן התחומים הללו או שילוב שלהם.

השלמת השכלה בצה"ל: מניעים, סוכני השפעה והשלכות לעתיד

י. גילת¹, ח. עזר¹, ר. שגיא¹, נ. אזולאי²
¹מכללת לוינסקי לחינוך, תל אביב, ישראל; ²צה"ל

מבוא: התקציר מציג מחקר שנערך על ידי חוקרים במכללת לוינסקי לחינוך בשיתוף עם יחידת המחקר בחיל חינוך וענף עליה והשתלבות. בכנס יוצגו ממצאים ראשוניים. **רקע ומטרות:** צה"ל מפעיל תכנית השלמת השכלה לחיילים אשר לא סיימו י"ב כיתות, שמטרתה היא להקנות השכלה שוות ערך לשנים עשרה שנות לימוד. הלימודים מתקיימים בחלק האחרון של השירות והחלטה על ההשתתפות נתונה לבחירתם של החיילים. עד כה לא הוערכה המוטיבציה של החיילים להשתתף בתכנית והשלכות ההשתתפות על השתלבות באזרחות.

המחקר הכולל בחן שתי אוכלוסיית מחקר: חיילים סדירים הלומדים בפועל במסגרת לימודי השלמה בצבא, וחיילים משוחררים אשר למדו בתכנית בעבר והם עתה שלוש עד חמש שנים לאחר השחרור. שתי האוכלוסיות נבדקו אל מול קבוצות ביקורת בכל אחת מן האוכלוסיות.

בהיצג הנוכחי יוצגו נתונים ראשוניים המתייחסים לחלק אחד: חיילים סדירים הלומדים בפועל.

לפיכך, המחקר הנוכחי בוחן את השאלות הבאות:

א. מהם הגורמים המקדמים ומהם הגורמים המעכבים את הבחירה בלימודי ההשלמה?

ב. מיהם סוכני ההשפעה על ההחלטה לבחור בלימודי השלמה בצה"ל?

שיטה וממצאים: המחקר נערך בפרדיגמה משולבת (כמותית ואיכותנית). בחלק הכמותי נבדקו החיילים הסדירים הלומדים בפועל בתכנית מול קבוצת ביקורת של חיילים סדירים שאינם לומדים בפועל (סך הכול כ-400), עם תחילת התכנית ועם סיומה. בחלק האיכותני נערכו ראיונות עומק נרטיביים עם כעשרים חיילים הלומדים בפועל.

הממצאים המוצגים בהיצג יתייחסו להיבטים הבאים: גורמים מקדמים ומעכבים את הבחירה בלימודי ההשלמה; סוכני ההשפעה, כגון משפחה, חברים ומפקדים אצל החיילים הסדירים המשתתפים בתכניתו ואצל אלה שלא בחרו להשתתף בה. כמו כן, יוצגו תימות ראשוניות העולות מן הנרטיבים של החיילים שרואיינו למחקר, והמתמקדות בתפיסותיהם את עצמם כחיילים סדירים ואת מקומה של השלמת ההשכלה בתפיסת זהותם את עצמם כחיילים וכאזרחים.

דיון: תוצאות המחקר יכולים לשפוך אור על אוכלוסיה מיוחדת זו של משלימי השכלה בצבא ולהאיר את התשומות של צה"ל בטיפוח החינוך וההשכלה של חיילים בצבא, שיהיו אזרחים בעתיד במדינת ישראל.

השתלבות חיילי מקא"ם בצה"ל ובחברה הישראלית: תמונת מצב, אתגרים וכיווני פעולה
א. נחמיה, נ. אזולאי
 צה"ל

מבוא: התקציר מציג ממצאים משלושה מחקרים שנערכו בשנתיים האחרונות בנושא זה. בכנס יוצגו ממצאים משולבים משלושת המחקרים.
רקע ומטרות: מערך המקא"ם הוקם ב-1981, בעקבות החלטת הממשלה "לקדם אוכלוסיות חלשות ולשלבן ככל הניתן במילוי תפקידים אפקטיביים בצבא ובמשק האזרחי". למערך המקא"ם מתגייסים חיילים וחיילות שמתקשים להסתגל למערכת הערכים והנורמות הנהוגה בחברה. בהשוואה ליתר המתגייסים לצה"ל הם בעלי הנתונים הנמוכים והמאפיינים הקשים ביותר. בצה"ל משרתים היום כ-4200 חיילי מקא"ם, רובם בנות. בשנתיים האחרונות נערכו שלושה מחקרים שמטרתם הייתה ללמוד על המאפיינים המשותפים לחיילי המקא"ם ששורדים בשירות ואלה שנושרים, וכן ללמוד על השתלבותם בחברה הישראלית לאחר שחרורם מצה"ל.
 שאלות המחקר היו:

- א. מהם המאפיינים המשותפים לחיילי מקא"ם ששורדים/ נושרים משירות?
 - ב. כיצד משתלבים חיילי המקא"ם בחברה הישראלית לאחר שחרורם (לימודים, עבודה, מסגרת משפחתית) ומהי השפעת השירות הצבאי על כך?
- שיטה וממצאים:** המחקרים נערכו בפרדיגמה משולבת (כמותית ואיכותנית), על פי הפירוט הבא:

שרידות בשירות של חיילי מקא"ם - זיהוי המאפיינים המשותפים: 71 חיילים רואיינו ראיונות מובנים על ידי קציני המקא"ם ו-90 חיילים נוספים מילאו שאלונים סגורים. נבחנו שלוש קבוצות של חיילים: חיילים המשרתים 18-24 חודשים (נורמטיביים), חיילים המשרתים 24-36 חודשים (סיפורי הצלחה) וחיילים ששירתו פחות מ-18 חודשים ושחררו מצה"ל במסגרת ועדות התאמה לשירות.

חיילים שהשתחררו במסגרת וה"ל: מחקר שערך ניתוח כמותי של נתוני החיילים שהשתחררו בחמש השנים האחרונות בטרם עת באמצעות ועדות התאמה לשירות ועמד על המאפיינים המשותפים לחיילים הללו.

השתלבות חיילי המקא"ם בחברה הישראלית: במחקר שנערך בימים אלה על ידי מכללת אורנים בשיתוף חיל החינוך והנוער מרואיינים 200 חיילים לשעבר טלפונית באמצעות שאלון סגור ועוד 20 חיילים לשעבר מרואיינים בראיונות עומק. כלל החיילים שירתו במסגרת מקא"ם והשתחררו מצה"ל לפני כ-3-5 שנים. המטרה היא לעמוד על מידת ואופן השתלבותם לאחר השחרור מצה"ל.

הממצאים המוצגים בהיצג יתייחסו להיבטים הבאים: מהם המאפיינים המשותפים של חיילים מקבוצות שונות במערך המקא"ם וכיצד ניתן לזהותם בשלבים מוקדמים, מהם הגורמים שמסייעים להצלחה בשירות (בין היתר: טירונות, מפקד ישיר, הכשרה מקצועית, רשת חברתית תומכת), כיצד השפיעה חוויית השירות על ההשתלבות בחיים האזרחיים לאחר השחרור.

דיון: הממצאים מסייעים לנו להבין מהם הגורמים (פנימיים וחיצוניים) שמשפיעים על הצלחה ושרידות בשירות ולהתאים את מנגנוני הטיפול והתמיכה בחיילים בהתאם. בנוסף, מסייעים לזהות בשלבים מוקדמים חיילים בעלי מאפיינים ייחודיים הדורשים מענה מסוג אחר. ההתבוננות מפרספקטיבה של זמן מסייעת לנו ללמוד על האפקטיביות של מערך המקא"ם ותרומתו לחיילים המשרתים במסגרתו.

השתלבות יוצאי אתיופיה בצה"ל: תמונת מצב, אתגרים וכיווני פעולה
כ. נפתלי, נ. אזולאי
 צה"ל

מבוא: התקציר מציג ממצאים משלושה מחקרים שנערכו בשנתיים האחרונות בנושא הנדון. בכנס יוצגו ממצאים משולבים משלושת המחקרים.
רקע ומטרות: יוצאי אתיופיה החלו להתגייס לצה"ל במהלך שנות ה-80 לאחר מבצע משה. כבר בשנים הראשונות נקט צה"ל מדיניות ומאמצים מיוחדים לצורך קליטתם ושילובם בצה"ל, תוך זיקה ברורה להשתלבותם גם בחברה הישראלית. כיום משרתים בצה"ל כ-5800 חיילים וחיילות יוצאי אתיופיה. אחוזי הגיוס שלהם לצה"ל גבוהים וכך גם השתלבותם של הגברים במקצועות הלחימה אולם עם זאת אנו עדים לקשיי השתלבות רבים: נשר גבוה משירות במהלך השנה הראשונה, ליקויי שירות רבים (כליאה, נפקדות, עריקות) ומיצוי נמוך לתפקידי פיקוד וקצונה. בשנתיים האחרונות נערכו שלושה מחקרים על מנת ללמוד לעומק את האפקטיביות של תוכניות הכשרה שונות המיועדות ליוצאי אתיופיה (קורס אמיר, קורס הכנה ליח"ש) וכן סקר שנערך בקרב כלואים יוצאי אתיופיה על מנת לעמוד על הסיבות לכליאתם.
 המחקרים ניסו לשפוך אור על השאלות הבאות:

- א. מהם הגורמים המסייעים להשתלבות מיטבית של יוצאי אתיופיה בצה"ל?
 - ב. מהם הגורמים הפוגעים בהשתלבותם של יוצאי אתיופיה בצה"ל?
- שיטה וממצאים:** מחקרי ההערכה נערכו בפרדיגמה משולבת (כמותית ואיכותנית) וסקר הכלואים נערך בשיטה איכותנית באמצעות ראיונות עומק.
 מחקרי הערכה: הועברו שאלונים לחיילים המשתתפים בתוכניות בארבע נקודות זמן: לפני התוכנית, מייד בסיום התוכנית, בשתי נקודות זמן נוספות לאחר ההשתלבות ביחידות. כמו כן הועברו שאלונים למפקדי החיילים לאחר כשנה בשירות. במקביל, התבצעו ראיונות עומק ל-4 חיילים בכל אחד מן השלבים.
 סקר כלואים: הסקר בוצע בשנה האחרונה בשתי פעימות, במהלכן רואיינו כלל החיילים יוצאי אתיופיה ששהו בכלא הצבאי באותה נקודת זמן. החיילים רואיינו בראיונות עומק חצי מובנים, והממצאים נותחו בדרך של ניתוח תוכן.
 הממצאים המוצגים בהיצג יתייחסו להיבטים הבאים: מהן תפיסות העולם של החיילים ביחס לשירות הצבאי ולהשתלבותם בו, מהם הגורמים הנתפסים כמעכבים ומהם הגורמים הנתפסים כמקדמים להשתלבות בצה"ל. מאפיינים משותפים לחיילים יוצאי אתיופיה שמצליחים/מתקשים להשתלב בשירות הצבאי.
דיון: תוצאות המחקרים מסייעים לנו להבין את מאפייניה של אוכי יוצאי אתיופיה בצה"ל, ואת השינויים שעוברים על הצעירים מבני העדה ומשפיעים על מידת השתלבותם בצה"ל בפרט ובחברה הישראלית בכלל.